

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. - К., Ірпінь: ВТФ "Перун", 2001. - 1440 с.

6. Розум О.М. Інформаційно-аналітичне забезпечення оперативно-розшукової діяльності податкової міліції / О.М. Розум // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). - 2010. - № 4. - С. 245-251.

7. Воскресенский Г.М. Теория и практика информационного обеспечения управления в органах внутренних дел / Г.М. Воскресенский. - М.: [б. и.], 1985.-234 с.

8. Хахановський В.Г. Інформаційно-аналітичне забезпечення ОРД: основні поняття та нормативно-правова база: шляхи вдосконалення оперативно-розшукової діяльності / В.Г. Хахановський. - Львів: Львів, ін-т внутр. справ при НАВС України. - 2002. - 216 с

9. Галючек А. Інформаційне та аналітичне забезпечення оперативно-розшукової діяльності спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю ОВС: метод. рек. / А. Галючек, В. Журавльов. - Запоріжжя: Запорізь. юрид. ін-т ДДУВС, 2008. - 59 с

10. Скалозуб Л.П. Організація діяльності підрозділів ДСБЕЗ МВС України щодо захисту прав інтелектуальної власності та протидії комп'ютерній злочинності: проблемні питання та шляхи їх розв'язання / Л.П. Скалозуб, В.І. Василичук, С.А. Лебідь // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. - 2009. - № 2. - С. 246-259.

11. Сущенко В.Д. Використання інформаційних масивів Міністерства юстиції України в оперативно-розшуковій діяльності органів внутрішніх справ / В.Д. Сущенко, Д.Й. Никифорчук, В.Ю. Журавльов // Наук. вісн. КНУВС України. - 2008. - № 1. - С. 11-19.

12. Сенік В.В. Проблеми побудови інтегрованої інформаційно-пошукової системи ОВС та можливості її використання для підвищення ефективності боротьби зі злочинністю / В.В. Сенік // Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ. - 2007. - Спец. вип. № 1. - С. 165-170.

Рогозін С.М.

начальник ГУБОЗ МВС України,

кандидат юридичних наук

Надійшла до редакції: 07. 12. 2012

УДК 343.85: [343.915: 343.226] (477)

ОПТИМІЗАЦІЯ ШЛЯХІВ ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬНИЦЬКИМ ЗЛОЧИНАМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НЕПОВНОЛІТНІМИ, СИЛАМИ ГРОМАДСЬКОСТІ

Царенко О. О.

Насильницька злочинність серед неповнолітніх - це одна з найбільш суспільних проблем сьогодення, як і взагалі вся злочинність неповнолітніх. Вона носить деструктивний характер, тому запобігання таким злочинам є невід'ємним завданням діяльності сучасної громадськості. Найприкрішим є те, що криміногенний потенціал підлітків серед населення свідчить про дедалі більшу їх готовність вирішувати свої справи за допомогою насильства й агресії.

Незважаючи на те, що в державі існує досить розгалужена мережа державних закладів охорони дитинства, попередження й профілактики злочинності серед неповнолітніх, все ж таки їх робота не є достатньою. Це пов'язано з браком коштів, плінністю кадрів, які спеціалізуються саме на роботі з підлітками; це й формалізм у роботі, і відсутність індивідуального підходу до кожного неповнолітнього тощо.

Відтак, варто залучати й використовувати увесь потенціал громадських організацій. Широке залучення громадян у сфері запобіжної діяльності, у тому числі профілактичної, передбачає розвиток правосвідомості й розуміння спільності суспільних і особистих інтересів. Для цього потрібна тривала й добре організована робота щодо поширення відповідних знань, створення громадських структур, налагодження взаємодії й координації з державними суб'єктами запобігання насильницьким злочинам.

У літературних джерелах зазначається, що до здійснення профілактичних заходів мусять залучатися представники громадськості, актив позаштатних співробітників. На жаль, останнім часом їх кількість поступово скорочується. Без відновлення на нових засадах тісного зв'язку з широкими верствами населення профілактична робота з підлітками не дасть бажаних результатів. Серед представників громадськості насамперед слід назвати

батьків, членів громадських формувань, позаштатних співробітників органів внутрішніх справ, студентів коледжів і вузів (особливо педагогічних і юридичних), осіб, які можуть бути наставниками правопорушників [1, 108]. Участь громадськості є особливо важливою на етапі профілактики, випередження та обмеження й навіть усунення причин вчинення злочину, оскільки вона спрямована на:

оздоровлення умов життя й виховання неповнолітніх у випадках, коли обставини загрожують їх нормальному розвитку;

знешкодження джерел антисоціального впливу на них;

корекцію особи неповнолітнього, яка має некримінальні відхилення в поведінці, з тим, щоб не дати можливості їм перейти до вчинення злочинів [2].

Ще в 30-ті роки В.І. Куфаєв та інші видатні педагоги писали, що неповнолітні порушники потребують перекладу виховання, захисту, допомоги [3, 26, 29], тобто психологічного супроводу.

На регіональному рівні здійснюються спроби з удосконалення роботи з профілактики підліткової злочинності. Так у місті Івано-Франківську, містах Жмеринка (Вінницької обл.) та Вінниці, а також у Дарницькому районі м. Києва була апробована трирівнева модель профілактики злочинності серед дітей і молоді, яка здійснювалася в рамках проекту "Стратегія міліції щодо профілактики підліткової злочинності в Україні". Відповідна Стратегія була ініційована з метою зменшення рівня злочинності серед неповнолітніх в Україні шляхом підтримки розвитку стратегій профілактики відповідними навчальними закладами та управліннями ОВС.

Проект складався з чотирьох компонентів:

Підвищення потенціалу органів внутрішніх справ.

Регіональна модель роботи в громаді.

Вдосконалення законодавчої бази.

Міжсекторальне партнерство.

Перший етап реалізації проекту, що тривав з квітня 2005 р. по травень 2006 р., головним чином був спрямований на роботу з ОВС України, зокрема на розробку, апробацію й подальше поширення навчального модуля для працівників міліції, які працюють з підлітками, - кримінальної міліції в справах неповнолітніх.

Загальною метою другого етапу проекту, який тривав з березня 2008 року до грудня 2009 року, була розробка й впровадження інноваційної трирівневої моделі регіональної профілактики підліткової злочинності, прив'язаної до громади. Кінцевою метою впровадження цієї моделі мало стати зменшення кількості протиправних дій серед неповнолітніх в Україні.

Незважаючи на те, що в кожній з пілотних програм модель профілактики підліткової злочинності набула унікальних рис, фахівці зазначають про позитивні зрушення, характерні для всіх громад. Серед них - посилення та підвищення ефективності співпраці міліції, шкіл, органів місцевої влади й самоуправління, а також соціальних служб у роботі з дітьми та молоддю. Не менш важливим є те, що розроблені моделі були запропоновані дієві інструменти профілактики злочинності, які базувалися на відновному й проактивному підходах, і були направлені на роботу як з дітьми, які вчинили злочини (третинний рівень профілактики), так і з тими, які схильні до вчинення незначних правопорушень (первинний і вторинний рівень профілактики) [4, 6-8].

Такі напрямки боротьби зі злочинністю неповнолітніх і її профілактики є новими для нашої держави, а тому потребують вдосконалення та подальшої розробки й реалізації. Але в будь-якому випадку варто пам'ятати, що відвернення насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи переноситься на ту стадію розвитку злочинної поведінки, яка характеризується виникненням злочинного наміру вчинити злочин або коли поведінка підлітка здатна такий намір викликати. Стереотипи негативної поведінки неповнолітніх свідчать про стереотипи майбутніх вчинків. Тому своєчасне реагування на ці криміногенні явища здатне запобігти розвитку насильницької злочинної поведінки. Запобіжна діяльність суб'єктів відвернення може спиратися на методи нейтралізації криміногенних явищ, деалкоголізації й девікімізації певної частини населення, руйнування кримінальної субкультури, ресоціалізації й адаптації, кримінально-правового утримання від вчинення насильницьких злочинів, медично-реабілітаційної корекції особистості, втручання зовні та ін.

Враховуючи заходи запобігання, передбачені Рекомендацією N R (87) 20 Комітету міністрів "Про соціальний вплив на злочинність неповнолітніх" [5] від 17 вересня 1987 року, необхідно почати застосовувати або продовжити застосування конкретних заходів, спрямованих на усунення непристосованості й злочинності неповнолітніх, зокрема:

а) шляхом запровадження всебічної політики, що сприятиме соціальній інтеграції молоді;

б) шляхом надання спеціальної допомоги й запровадження в школах, молодіжних або спортивних закладах спеціалізованих експериментальних програм, спрямованих на кращу інтеграцію молоді, яка відчуває серйозні труднощі в цих питаннях;

в) шляхом життя технічних і ситуативних заходів задля обмеження існуючих можливостей для скоєння

молоддю правопорушень.

Враховуючи викладене, у дослідженні ми пропонуємо розробити й затвердити на регіональному рівні пілотний проект "Положення про створення спеціальних мобільних груп з профілактики та попередження насильницької злочинності серед неповнолітніх у місті Харкові та Харківській області". Створення таких груп ініціювати в кожному районі міста й районних центрах області. До складу груп пропонуємо залучити дільничного інспектора міліції, психолога, представника підрозділу кримінальної міліції в справах дітей, педагога, громадськість через батьків.

Основною метою створення таких груп має стати відстеження злочинних проявів на місцевості та їх попередження.

Механізм роботи зорієнтований на те, що діти зростають і виховуються в соціальному середовищі, спілкуються один з одним і краще розуміють настрої та наміри своїх однолітків, їх вподобання, захоплення, ніж дорослі. Вони розуміються на тому, який мікроклімат у їхньому класі, школі, будинку, дворі. Тому на добровільних засадах необхідно залучити декількох підлітків до зазначених вище спеціалістів, які б сприяли моніторингу за різного роду проявами агресії та інших протиправних дій серед неповнолітніх. Дільничні інспектори міліції, психологи й педагоги при отриманні інформації про можливі випадки агресії, порушень закону, насильства в сім'ї мають діяти на упередження й починати вести профілактичну роботу за місцем проживання або навчання підлітків.

Отже, профілактична робота в районі буде здійснюватися по декільком напрямкам.

Робота на упередження з підлітками, які важко піддаються вихованню батьками:

основна діяльність психологів і педагогів у цьому напрямку має бути зорієнтована на вміння виявити позитивні риси в "складного" підлітка та розвинути їх;

формуванню в неповнолітнього майбутні життєві позиції, пов'язані з обранням відповідної професії. Для цього підлітка варто залучати до суспільної трудової діяльності, яка надасть можливість зацікавити неповнолітнього у виборі напрямку його самореалізації;

глибока повага та довіра у взаємовідносинах з підлітком.

Супровід сімей, які перебувають у "групі ризику". Він має містити наступні завдання:

а) виявлення сімей і дітей, які перебувають у "групі ризику" на більш ранніх стадіях маргінального розвитку. Для цього необхідно провести соціокультурний аналіз і визначити форми відхилень у поведінці, тип сім'ї та сімейного виховання, фактори розвитку (особистість, сім'я, школа, вулиця), стадію дезадаптації;

б) створення й ведення обліків таких сімей;

в) соціально-правова допомога й супроводження сімей, які цього потребують. Так, замкненість, скутість, відсутність можливості спілкуватись із навколишнім світом у батьків може відбитись на соціалізації дитини. Крім того, дуже важливою є здатність батьків самостійно звертатись до різних державних закладів і установ, і відстоювати свої законні права та інтереси. Варто звернути увагу на те, що трапляються випадки, коли дорослі члени родини не знають, коли і як дитину необхідно влаштувати до дитячого садка чи оформити до школи, як оформлюються медичні картки та довідки тощо. Важливо простежити за тим, як сім'я налаштована на відкриті співпрацю, чи йде на контакт, чи не намагається укрити якусь інформацію тощо;

г) діагностування факторів ризику та причин неблагополуччя:

виявити основні фактори ризику;

виявити основні причини формування проблем у неповнолітніх;

визначити фактори захисту;

класифікувати причини на ті, з якими можна працювати в межах групи та ті, де необхідно залучати спеціалістів з інших органів і організацій;

д) розробити індивідуальну програму супроводження, в якій:

визначити оптимальну кількість спеціалістів і умови супроводження;

визначити методи роботи, терміни й етапи виконання, координацію дій, очікувані результати та межі відповідальності;

е) реалізація індивідуальних програм супроводження. Для цього доцільним є поділ неповнолітніх на групи “з підвищеною увагою” та “з особливою увагою”:

для дітей “групи з підвищеною увагою”, які не вчинили протиправних дій, але мають ризик дезадаптивного розвитку, необхідно організувати мережу підтримки, включаючи активне дозвілля; у випадку виникнення конфлікту (у сім’ї, у школі тощо), здійснювати посередницькі функції для нормалізації відносин і підвищення соціального статусу підлітка; залучити його до спортивної та / або творчої діяльності; у спеціальних тренінгових групах навчити його соціальному спілкуванню, створити ситуацію успіху для нього;

для дітей “групи з особливою увагою”, у випадку вчинення насильницьких дій неповнолітнім - виробити й застосовувати адекватні санкції через призму основних положень ювенальної юстиції, які направлені на відновлення заповдіяної шкоди, зміну ставлення до вчиненого діяння, організувати програму заходів з ресоціалізації й корекції поведінки.

Здійснювати профілактичні виходи в місця масового скупчення підлітків, великі торговельні комплекси з метою перевірки й здійснення контролю над продажем алкогольних, тютюнових, психотропних виробів неповнолітнім, моніторингу суспільної поведінки тощо.

Сформувати облік неформальних груп, виявити основні мотиви їх діяльності.

Звернути особливу увагу на тих підлітків, які дуже часто конфліктують між собою, проявляють агресію до молодших підлітків або тварин.

Виявити та здійснювати вплив на осіб, поведінка яких створює підвищену ймовірність вчинення стосовно них насильницьких посягань, а також на осіб, життя й погляди яких сприяють створенню криміногенного середовища й ситуацій насильницьких злочинів.

Вживати необхідних заходів для забезпечення:

згоди неповнолітнього на застосування заходів, згідно з якими непрятегнення до відповідальності є умовним і, у разі необхідності, домогтися взаємодії з його сім’єю;

належної уваги до прав та інтересів як постраждалого, так і неповнолітнього.

Якщо норми Положення не дадуть належного результату, необхідно:

визначити причини (що виявилось хибним у схемі запланованих дій);

відкоригувати Програму з врахуванням виявлених помилок;

по факту залучити додаткові ресурси, оптимізувати методи роботи;

розглянути питання щодо можливого переведення неповнолітнього на альтернативну форму навчання та / або професійну підготовку з подальшим працевлаштуванням.

Якщо ж Програма дала позитивний результат:

завершити її (зняти неповнолітнього з обліку, оформити на навчання / його працевлаштування тощо);

проаналізувати й описати профілактичний, соціально-педагогічний досвід;

ініціювати затвердження Програми на рівні Харківської обласної державної адміністрації з метою отримання бюджетних коштів на її реалізацію.

Отже, запропоноване Положення надасть можливість розширити сферу попередження насильницьких злочинів серед неповнолітніх. Громадськість і інші суб’єкти, які спеціалізуються на роботі з підлітками, зможуть працювати більш узгоджено, оскільки норми Положення зорієнтовані на надання цілісності системі по роботі з неповнолітніми правопорушниками. У подальшому регіони повинні здійснювати обмін досвідом, вміннями та навичками, як між собою, так, можливо, і з іншими країнами.

Для більшої результативності варто залучити до такої діяльності різного роду благодійні організації й об’єднання, волонтерів. У будь-якому разі необхідно пам’ятати, що ми маємо справу з неповнолітніми, які опинилися в складній життєвій ситуації, навіть якщо вони вчинили насильницький злочин, тому не можна закривати очі на їх проблеми ні правоохоронним органам, ні громадськості, ні окремим громадянам.

Література

1. Курс кримінології: Особлива частина: Підручник: У 2 кн. / М.В. Корнієнко, Б.В. Романюк, І.М. Мельник та ін.; За заг. ред. О.М. Джужи. - К.: Юрінком Інтер, 2001. - 480 с.

2. Миллер А.И. Противоправное поведение несовершеннолетних (генезис и ранняя профилактика). - К.: Наук. думка, 1985. - 150 с.

3. Куфаев В.И. Педагогические меры борьбы с правонарушениями несовершеннолетних. - М.: Работник просвещения, 1927. - 168 с.

4. Регіональна модель профілактики підліткової злочинності: досвід упровадження. За матеріалами практичної роботи в громадах України. - К.: Український Центр Порозуміння, 2009. - 80 с.

5. Про соціальний вплив на злочинність неповнолітніх: Рекомендація N R (87) 20 Комітету міністрів від 17 вересня. 1987 р. [Електронний ресурс]: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_266.

*Царенко О.О. -
здобувач Харківського національного
університету внутрішніх справ
Надійшла до редакції: 17. 12. 2012*